

IV. DIDACTICĂ ȘI MANAGEMENT EDUCAȚIONAL ÎN PREDAREA ȘI ÎNVĂȚAREA ISTORIEI. ANALIZE ȘI OPINII

DOSAR METODIC – PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Ana PREDA-TUDOR*

METHODICAL TOOLBOX – THE FIRST WORLD WAR (Abstract)

The article has some didactic proposals concerning the way to analyse whatever subject from the history curriculum. It is about the First World War taught for the secondary level. This subject gives the teacher the possibility to bring forward the chronological moments, as well as the exploration of the complexity of human activities, stressing the relation between causes and effects, between intentions and decisions, between ideals and reality. All these perspectives come to help the history teacher who, by diverse sources and instruments, can problematize the historical events. The objective is to prompt the students to reflect, to understand, to explore, to find the message for today and for tomorrow. Another objective is that the students need to have a better understanding of the concepts, turn them into principles and values, and to be aware of the utility for everyday life of the historical approach.

Keywords: *history of education; learning First World War; 21st Century Romania; historical knowledge and approaches; teaching proposals.*

Argument

Rostul demersului nostru poate fi explicat cu ajutorul cercurilor concentrice imaginare a căror circumferințe descriu o traiectorie care leagă țințele formative generale de cele particulare. Ca atare, îl căutăm mai întâi în scopurile generale ale educației – „modelarea anumitor tipuri de indivizi... care să înțeleagă lumea, să trăiască prin această înțelegere și să vrea, cu ardoare și fără preget, să o schimbe în bine. Astfel de cetățeni se pot naște dacă elevii învață să înțeleagă lumea așa cum a fost ea descrisă de cei care au studiat-o cu atenție și care au trăit în ea, dacă vor cunoaște ce au realizat alții... și dacă vor învăța să-și orienteze mereu propria viață în funcție de posibilitățile umane, inclusiv în funcție de cele la care nimeni nu s-a gândit înainte”¹. Îl căutăm de asemenea în menirea studiului istoriei în școală – acela de a

* Profesor, Colegiul Național „Bogdan Petriceicu Hasdeu” Buzău, E-mail: anatudor2@yahoo.com.

¹ Gardner, 2004: 23.

arăta elevilor că evenimentele istorice pot fi fascinante atât în simpla lor prezentare, dar mai ales în evidențierea semnificațiilor lor mai largi, generatoare de perspective din care ei învață cum să-și orienteze cursul vieții și cum să-și asume decizii importante cunoscând „cum au făcut alții față presiunilor și dilemelor, în cursul istoriei”². În ambele situații, educația în general și cea istorică în special, servesc clar conturării unui profil social activ civic, responsabil, prin „formarea de cetățeni care urmează să trăiască într-un stat de drept, organizat după principii democratice”³, profil impregnat de atitudini, creduri și valori ferme care să le ghideze întreaga existență.

Trecând de la cercurile largi ale scopurilor generale la cele cu diametru restrâns ce corespund obiectivelor specifice orei de istorie, ajungem în situația de a transmite cunoștințe noi sau de a le consolida pe cele deja predate valorificând abilitățile de gândire critică și independentă a elevilor, încurajând curiozitatea generatoare de tot mai multe întrebări, încercând abordări pluraliste și analize multiperspectiviste, regizând contexte de învățare care generează atitudini reflexive, de cooperare, înțelegere reciprocă și toleranță.

Ajunși aici, putem să ne întrebăm dacă aceste obiective sunt realizabile, în ce proporție pot fi atinse sau rămân doar simple clișee teoretice? Răspunsul care încurajează concretizarea lor sugerează exercițiul constant al profesorului de a-și construi, pas cu pas, lecțiile ca pe exemple de bună practică, pe care să le aplice la clase diferite pentru a observa și analiza reacțiile elevilor, pentru a schimba acolo unde nu merge și a detalia acolo unde este nevoie, de a oferi elevilor momente de învățare care să-i inspire și să-i motiveze în construirea propriului parcurs de dezvoltare personală.

De aceea, cred că demersul pe care vi-l propun vine să reînnoade șirul considerațiilor metodice pentru o temă din programa școlară, așa cum s-a procedat de-a lungul timpului în această revistă. Se pot realiza astfel dosare tematice care să ofere o bază metodică, în jurul căreia fiecare profesor să conceapă pe parcursul carierei didactice propriile variante de lecții.

Tema la care m-am oprit este Primul Război Mondial, cu ajutorul căreia vom încerca să concretizăm toate conceptele vehiculate în partea argumentativă. Ne-au servit drept suport câteva repere evenimentiale pentru care am ales tipuri de surse ce pot fi analizate prin metode didactice active, care să stimuleze din partea elevilor rezultate la care profesorul se așteaptă și care să faciliteze atingerea și exersarea competențelor vizate de programa în uz, în funcție de care se pot stabili criterii de evaluare obiective.

Tema: Primul Război Mondial – un nou tip de război

Competențe specifice vizate:

- 1.1 exprimarea de opinii în limbajul adecvat istoriei;
- 1.2 formularea de argumente referitoare la un subiect istoric;
- 2.1 recunoașterea și acceptarea perspectivelor multiple asupra faptelor și proceselor istorice;

² Gardner, 2004: 23.

³ Manea et alii, 2006: 15.

2.5 examinarea consecințelor directe și indirecte ale acțiunii umane;

5.1 construirea de afirmații pe baza surselor și formularea de concluzii relative la sursele istorice.⁴

Rezultate așteptate:

- receptarea critică a informațiilor despre război;
- analiza și interpretarea diferitelor tipuri de surse istorice;
- reflecția asupra impactului războiului asupra oamenilor;
- formarea propriilor păreri și convingeri asupra consecințelor acțiunilor umane asupra societății.

Criteriile de evaluare a activității elevilor presupun realizarea sarcinilor de lucru, participarea la dezbaterea impusă de cerințe, elaborarea de texte pe baza surselor analizate, relevanța opiniilor formulate, completarea fișei de autoevaluare.

Resurse:

- a) materiale: surse – documente, imagini, texte literare; flipchart, fișe individuale de lucru.
- b) timp: 3 ore*50 minute pentru clasele cu 2/3 ore/săptămână.

Strategii didactice:

- a) metode și tehnici: SINELG, osul de pește, cubul, RAFT, pălăriile gânditoare, dezbaterea.
- b) mod de organizare a elevilor: activitate individuală, activitate pe grupe.

Scenariu didactic:

A) Prima oră - Atentatul de la Sarajevo

Profesorul face o scurtă introducere a temei evidențiind cauzele care au dus la izbucnirea Primului Război Mondial. Apoi procedează la realizarea celor 6 grupe de lucru.

Lectura și interpretarea surselor se poate realiza fie folosind metoda SINELG, fie identificând aspectele subiective și obiective din surse, apoi pe cele pozitive și negative.

Prima metodă solicită implicarea activă a gândirii elevilor în citirea unui text, dar și monitorizarea gradului de înțelegere a conținutului acestuia. Pentru a realiza acest lucru, cereți elevilor să scrie ce știu sau cred că știu despre problema ce urmează a fi discutată; apoi, în timp ce citesc sursa, vor marca pe marginea foii semne care indică: ✓ informațiile confirmate; – aspectele complet diferite sau care contrazic ceea ce știau; + informațiile noi desprinse din text; ? când ideile li se par confuze sau ar dori să afle mai multe detalii⁵.

În cea de-a doua situație centralizarea informațiilor se poate realiza într-un tabel sau cu ajutorul metodei „osului de pește” după ce elevii au rezolvat următoarele cerințe:

- a. stabiliți dacă mesajul transmis de sursă este unul obiectiv sau subiectiv.
- b. descoperiți autorul sursei prin înlăturarea etichetei colorate așezate deasupra numelui și verificați dacă informația despre originea sursei menține sau nu decizia voastră.

⁴ *Programe școlare ... 2004: 5-7.*

⁵ Băluțoiu et alii, 2006: 62-63.

- c. identificați în sursă argumentele pe care le considerați relevante pentru a vă susține părerea asupra textului studiat.
- d. stabiliți ponderea acestora în ansamblul sursei.
- e. verificați dacă sursa cuprinde și celălalt tip de argumente.

clasificați atât aspectele obiective și subiective, cât și cele pozitive și negative care reies din fiecare sursă utilizând metoda „osul de pește”. În partea de sus a schemei se scriu aspectele obiective/pozitive, în partea de jos aspectele subiective/negative.

Figura nr. 1: Metoda „osului de pește”

Realizarea acestei sarcini se poate încadra în 7 minute, prezentările solicitând câte 5 minute.

La finalul activității se formulează ca temă pentru acasă exercițiul de reflecție: cei care sunt implicați în declanșarea unui război sunt responsabili și de efectele acestuia? Apoi se solicită elevilor completarea chestionarului de autoevaluare după modelul:

- a) Prin rezolvarea acestei sarcini am învățat...
- b) Dificultățile pe care le-am întâmpinat au fost...
- c) Cred că mi-aș putea îmbunătăți performanța dacă...
- d) Am fost plăcut impresionat de...
- e) Cred că activitatea mea ar putea fi apreciată cu nota...

Textele istorice propuse pentru acest scenariu didactic sunt:

A1) „Fragmente din declarațiile lui Gavriilo Princip date autorităților austro-ungare în timpul interogatoriului:îi pare rău că a ucis-o pe soția arhiducelui. El a ținut numai asupra soțului acesteia și ar fi preferat ca celălalt glonț să îl fi lovit pe generalul Potiorek (guvernatorul de atunci al Bosniei și Herțegovinei). «Eu am ținut asupra arhiducelui. Nu îmi amintesc ce am gândit în acel moment. Îmi mai aduc aminte că am tras de două ori, sau poate chiar de mai multe ori, fără să fi știut dacă am nimerit sau am ratat....Eu sunt fiu de țăran și știu ce se întâmplă în sate. De aceea am vrut să mă răzbun și nu regret nimic.....Cine încearcă să insinueze că altcineva a instigat asasinatul, nu vrea să afle neapărat adevărul. Ideea a fost concepută și îndeplinită doar de noi. Pentru popor am făcut-o. Nu am altceva de adăugat în apărarea mea»”⁶.

A2) „Ieri, 15/28 iunie, se celebra aniversarea bătăliei de la Câmpia Mierlei...și era sărbătorit patriotul sârb Milos Obilici, care, dimpreună cu doi compatrioți ai săi, l-a asasinat, în 1389 pe sultanul Murad....Noi suntem cei cărora, în locul turcilor, le revine rolul dușmanului ereditar. Iată motivul pentru care cei trei

⁶ Borovcka, 1978: 53.

tineri autori ai atentatului de la Sarajevo – Princip, Cabrinovici și necunoscutul care a aruncat bombe – par să-și fi propus o reeditare a dramei desfășurate la Kosovopolje... Ani în șir s-a semănat în Serbia ura împotriva monarhiei; lanul a crescut și s-a recoltat un asasinat”⁷.

A3) „Când am auzit prima oară de asasinat... am simțit gravitatea problemei... dar temerile mele au fost în curând risipite... Kaiser-ul a plecat în vacanță pe iahtul său ... și mai liniștitor, șeful armatei germane a plecat pentru a se trata într-o stațiune străină. (...) Îmi amintesc că o doamnă influentă din Ungaria m-a sunat și mi-a spus că noi nu acordăm uciderii arhiducelui importanța cuvenită ... ea provocase o adevărată furtună în Austria ... și putea duce la război cu Serbia ... în orice caz, rapoartele oficiale de care dispuneam nu păreau să justifice această versiune alarmistă”⁸.

A4) „Guvernul de la Belgrad nu are, probabil, nici un amestec în această afacere, dar anumiți ofițeri sârbi au participat totuși la pregătirea atentatului. Astfel, cu toate că împăratul Francisc Iosif înclină mai degrabă spre prudență, guvernul și statul major de la Viena consideră că a sosit momentul ca, folosindu-se de acest pretext, să facă definitiv ordine cu Serbia ... Austro-Ungaria își asumă riscul cel mai mare pentru că este în pericol de a-și pierde în zona dunăreană nu numai prestigiul, dar însăși propria existență, amenințată în mod direct de o eventuală dezmembrare a imperiului. Germania este afectată mai puțin direct de ceea ce se petrece între granițele dublei monarhii, ... dar se hotărărește s-o susțină chiar cu prețul unui război generalizat, pe care nu-l dorește, dar a cărui eventualitate o acceptă. ... Berlinul și Viena speră că acționând foarte repede vor limita conflictul la zona balcanică și formulează termenii ultimatumului în așa fel încât Serbia să nu-l poată accepta. În realitate, Belgradul nu respinge decât articolul 6 Acesta este de ajuns pentru ca, pe 28 iulie, Austria să declare război Serbiei și să bombardeze imediat capitala.. Rusia nu poate, fără să riște să-și piardă orice influență în Balcani, să accepte ca sârbii să fie striviți iar ea să nu intervină. ... În ciuda intervenției guvernului francez, care îi sugerează o atitudine moderată, Nicolae al II-lea decretează pe 30 iulie mobilizarea generală. Pe 31 iulie, Austria face același lucru”⁹.

B) A doua oră – Desfășurarea războiului

Exercițiul metodic propus pentru această parte de temă se sprijină pe cronologia evenimentului realizată anterior și pe hărțile lumii și a Europei în timpul Primului Război Mondial.

La începutul activității elevii exersează în perechi, timp de 3 minute, componența celor două blocuri politico-militare, fie ordonând informațiile din două coloane, fie alegând poziția țărilor înscrise pe post-it-uri într-una dintre tabere.

⁷ Manea et alii, 2006: 136.

⁸ Lloyd George, 1938: 24.

⁹ Bernstein, Milza, 1998, 4: 321-322.

Pentru a facilita explorarea temei din mai multe perspective apelăm la metoda cubului, elevii având astfel posibilitatea de a-și dezvolta competențele necesare unei abordări complexe și integratoare¹⁰.

Elevii sunt împărțiți în 6 grupe, fiecare echipă primind o temă de lucru care solicită o sarcină diferită, corespunzătoare unei fețe a cubului, pe care o rezolvă timp de 10 minute:

Aplicați contururile geografice ale țărilor identificate la începutul activității, după ce ați evidențiat-o printr-o culoare, în ansamblul puzzle-ului care reprezintă harta Europei.

Analizați evoluția fronturilor pe parcursul războiului, utilizând harta specifică și transformarea conflictului din război de mișcare într-unul de poziție.

Descrieți etapele participării la război a țărilor selectate la începutul activității.

Comparați posterele utilizate pentru recrutare în diferitele țări participante la război, utilizând imagini precum:

Figura nr. 2: Poster de recrutare englez

Sursa: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/baieti-la-razboi-postere-de-recrutare-din-primul-razboi-mondial>

¹⁰ Băluțoiu et alii, 2006: 60.

Figura nr. 3: Poster de recrutare francez

Sursa: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/baieti-la-razboi-postere-de-recrutare-din-primul-razboi-mondial>

Asociați derularea războiului cu schimbarea vieții cotidiene, atât pe front, cât și în spatele frontului folosind sursele B1, B2, B3:

B1) „Armistițiul de Crăciun, care a avut loc în principal între soldații britanici și cei germani de pe frontul de vest, în decembrie 1914, este un eveniment neglijat de relatările istorice oficiale ale „Marelui Război” și ascuns publicului de către istoricii orwellieni. Stanley Weintraub a rupt acest vâl al tăcerii și a scris o istorie emoționantă a acestui eveniment, pe baza scrisorilor trimise acasă de pe front și a jurnalelor soldaților implicați. Cartea sa este intitulată *Silent Night: The Story of the World War I Christmas Truce* și conține multe imagini ale evenimentelor, în care se pot vedea forțele opozante amestecându-se și celebrând împreună acel prim Crăciun al războiului. Această întâmplare remarcabilă a început, după cum scrie Weintraub, în dimineața zilei de 19 decembrie 1914: Locotenentul Geoffrey Heinekey, nou membru al Queen’s Westminster Rifles, i-a scris mamei sale că «s-a întâmplat un lucru dintre cele mai extraordinare. ... Niște germani au ieșit cu mâinile ridicate și au început să-și adune o parte dintre răniți, așa că și noi am ieșit imediat din tranșee și am început să ne adunăm răniții noștri. Germanii ne-au

făcut apoi semne și o mulțime dintre ai noștri am mers să vorbim cu ei și ei ne-au ajutat să ne îngropăm morții. Acest lucru a durat toată dimineața și eu am stat de vorbă cu câțiva dintre ei și trebuie să spun că păreau a fi oameni de foarte bună calitate. ... Părea prea ironic pentru a fi rostit în cuvinte. În același loc, în noaptea dinainte, dădusem o bătălie cumplită, iar acum, în dimineața de după, iată-ne fumându-le țigările, și ei pe ale noastre.»”¹¹

B2) „În 24 seara, din tranșeele germane se auzeau soldații inamici cântând, cu ajutorul unei orchestre încropite ad-hoc. O voce puternică și foarte melodioasă de tenor s-a auzit clar până în tranșeele britanice, englezii aplaudând la final, până când tenorul german a dat un bis. În alt sector al frontului, galezii s-au pus și ei pe cântat, după ce au ridicat din tranșee, pe două bețe, o pânză mare, pe care scriseseră „Merry Christmas”, și cineva desenase o caricatură deloc măgulitoare cu împăratul Wilhelm al II-lea. Germanii nu au tras în pânza respectivă, deoarece cântau și ei, în pauzele făcute de galezi. Într-un raport oficial britanic, e descris „armistițiul soldaților” – la ora 20:00, germanii au început să pună lumânări și alte lumini pe tranșeele lor și să cânte. Totodată, le-au strigat britanicilor să iasă în zona dintre tranșee să stea de vorbă, fiindcă ei nu vor trage. Un german a strigat „Crăciun fericit, englezilor! În noaptea asta nu tragem!” Englezii au strigat același lucru înapoi. Britanicii au ieșit, germanii la fel, cele două trupe s-au întâlnit în zona neutră și au început să povestească în mod cordial. În alte părți, germanii au pus cruci luminate pe parapete.... Germanii au adus între linii butoaie de bere, din care s-au servit toți cei prezenți, aliații primind și ziare germane, în care erau prezentate cu mult fast și optimism victoriile germane de pe Frontul de Est.... Un soldat britanic și-a întâlnit bărbierul din Londra, german, care l-a tuns și l-a bărbierit pe fostul său mușteriu pe loc, printre ceilalți soldați care se distrau sau jucau fotbal. Fotbalul, foarte popular și la acea vreme, era practicat de soldați chiar în spatele liniilor, în zilele liniștite. Unii soldați britanici chiar își aduseseră cu ei mingile de fotbal de acasă. De Crăciun, unde nu exista mingi de fotbal, s-a folosit cu succes ori o conservă de carne, ori un sac umplut cu paie, jocul fiind la grămadă, fără a stabili echipe, reguli și arbitri. Cei ce aveau aparate de fotografiat au făcut și poze...Unele dintre aceste poze au ajuns destul de repede, până la sfârșitul anului, în presa americană și engleză, pe viitor fiind interzis soldaților din prima linie de a avea și de a folosi astfel de aparate.”¹²

B3) „Cercetări recente confirmă că, începând cu anul 1914, a fost într-adevăr grea viața Belgiei, iar anumiți istorici susțin că <a fost chiar mai grea decât ocupația nazistă care a avut loc 30 de ani mai târziu>. Mortalitatea femeilor și

¹¹ Pagină de internet: <https://materialedeistorie.wordpress.com/2017/12/24/armistitiul-de-craciun-din-primul-razboi-mondial/> (accesat 04.01.2020).

¹² Pagină de internet: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/craciunul-1914-in-transee> (accesat 04.01.2020).

a bărbaților a crescut cu 160% și respectiv 127% în timpul războiului, ca rezultat al malnutriției și bolilor, ca și al luptelor. Ca să se ferească de aceste calamități, mulți belgieni au fugit din țară; un sfert de milion au venit în Anglia, de exemplu, unde au fost la început primiți cu entuziasm – un prototip belgian a stat la baza eroului detectiv din romanele Agathe Christie, Hercule Poirot. După cum se întâmplă deseori, simpatia locuitorilor față de refugiați a început treptat să dispară; sindicatele își făceau griji că acești muncitori străini vor intra în competiție cu ei pentru slujbe; proprietarii se întrebau dacă acești chiriași nu vor fi cumva gălăgioși și scandalagii; nonconformiștii velși au fost șocați când romano-catolicii au venit la slujbă în capelele lor.”¹³

Argumentați pro și contra intrării României în război în 1914 sau a oportunității deciziei de intrare în război în 1916 alături de Antanta având în vedere diversele curente de opinie din societatea românească folosind sursele B4, B5, B6, B7:

B4) „Până să înceapă războiul, toți oamenii politici români erau, ca să spunem așa, *germanofili*. Prinsă între Puterile Centrale și Rusia, România optase fără echivoc pentru cele dintâi.... S-a ajuns însă destul de repede la definirea unor poziții contrastante între partide și oameni politici. Firește, situația se schimbase. România nu mai avea de ales între Rusia și Puterile Centrale, ci între Franța, Marea Britanie și Rusia pe de o parte, și Puterile Centrale pe de alta. Partizanilor Antantei le convenea să se refere în principal la Franța și la Marea Britanie, considerând că apetitul Rusiei va fi înfrânat de aliatele sale. Adversarii lor puneau accentul în continuare pe pericolul rusesc. Nu s-a subliniat însă îndeajuns că pe lângă raportarea diferită la marile interese ale României a intrat în calcul, cu o pondere semnificativă, și politica de partid. Erau trei opțiuni posibile: intervenția de o parte sau de alta, ori neutralitatea, erau trei partide. Fiecare și-a ales culoarul, desigur în funcție de convingeri, dar și convingerile se acordau cu rolul specific pe care fiecare partid înțelegea să-l joace, în opoziție cu celelalte.”¹⁴

B5) „Dacă intrarea în război de o parte sau de alta avea obiective precise: Transilvania și Bucovina pentru unii, pentru alții Basarabia (și iarăși Bucovina, în măsura în care austrieii ar fi cedat-o ca preț al colaborării), neutralitatea prezenta ținte mai puțin precise, dar s-ar fi dovedit o soluție demnă de urmat: mai prudentă și poate nu lipsită de beneficii. În mod evident, ar fi scutit România de imense pierderi umane și materiale. Contează până la urmă și viața oamenilor, a fiecărui om în parte, nu numai marile proiecte naționale. De altfel, nu era deloc sigur că războiul, cu o tabără sau alta, va fi câștigat. Putea, la fel de bine, să fie pierdut. Dar și fără intrarea României în război s-ar fi întâmplat ceea ce până la urmă s-a întâmplat, și nu datorită României, adică

¹³ Brendon, 2003: 89.

¹⁴ Boia, 2009: 35-36.

sfârâmarea Austro-Ungariei și dezmembrarea parțială a Rusiei; s-ar fi putut câștiga și în aceste condiții Transilvania, Bucovina și Basarabia. ... În ansamblu însă, soluția neutralității era cea mai puțin riscantă și se putea dovedi profitabilă; dar pentru destui dintre contemporani, principalul ei cusur consta tocmai în riscul de a nu căpăta în cele din urmă nimic.”¹⁵

B6) „Mișcarea națională a început în Ardeal cu mult înainte de crearea României. Multă vreme nici n-avea să revendice atașarea la o Românie care încă nu exista. Situația a cunoscut o modificare importantă prin crearea României în 1859 și consolidarea ei treptată după 1866 și, în paralel, din pricina compromisului dualist austro-ungar din 1867, în urma căruia Transilvania revenise Ungariei, pierzându-și orice urmă de autonomie. ... România devine acum un reper semnificativ pentru românii transilvăneni. ... Unirea cu România n-a fost exprimată public niciodată până la 1914. ... Izbucnirea războiului în 1914 a marcat o răscruce. Se contura pentru prima dată, în funcție de alegerea României, dar și de opțiunea transilvănenilor, posibilitatea unirii cu România. ... Pentru intelectualii transilvăneni (ca și pentru cei bucovineni), alegerea era destul de complicată. A contat și faptul că erau în genere de formație culturală germană, spre deosebire de majoritatea intelectualilor din Regat, instruiți în spiritul culturii franceze. Aparțineau, apoi, într-un sens mai larg, ansamblului comunității naționale românești, ceea ce îi orienta spre România. Aparțineau însă, de secole, și monarhiei habsburgice și, mai cu seamă, unui anumit cadru de civilizație, care îi ținea ancorați în Europa Centrală. ... De aceea, la 1914, intelectualii și oamenii politici ardeleni sunt împărțiți. Unii se pronunță deschis pentru România, alții rămân încă fideli monarhiei habsburgice. ... Asta nu înseamnă că identitatea lor ardelenască a dispărut de la o zi la alta pentru a se contopi pur și simplu în marea identitate românească. Elita transilvăneană înclina mai curând spre un regim de autonomie, dar o asemenea organizare contravenea principiilor pe care se clădise statul român: concepția, puternic înrădăcinată până astăzi, a statului național unitar.”¹⁶

B7) „Cotroceni, duminică, 14 / 27 august 1916

Dar azi nu mă pot gândi la altceva decât că va fi război – război. Iar noi suntem o țară mică și avem dușmani de o parte și de alta, dar tot va fi război!.... Și, totuși, țara noastră se întoarce acum către tabăra cealaltă, convinsă de victoria finală a Aliaților, în speranța de a-și împlini marele vis! Avem dreptate, nu avem? Nu știu, dar a sosit clipa. O, câte lupte pierdute, câte îndoieli, câtă tulburare, câte șovăieli într-o parte sau în cealaltă! Bietul Nando, știu prin câte a trecut, știu atâtea. Am fost implicată îndeaproape în toate,

¹⁵ Boia, 2009: 39-40.

¹⁶ Boia, 2009: 69, 71, 78-79.

aproape zilnic. Deși femeie, de la bun început mi s-a acordat încredere, mi s-au spus multe secrete, am știut tot ce se întâmpla – am sperat și am disperat alături de ei, iar acum a sosit clipa!

S-a vorbit de atâtea ori despre ziua aceasta, încât parcă nici nu mai credeam că va veni. Timp de doi ani lungi ne-am păstrat neutralitatea, constrânși, insultați, mituiți ba de o tabără, ba de cealaltă... Mulți au tras foloase, unii s-au îmbogățit, alții au sărăcit, iar acum zarurile au fost aruncate și e război – război de partea Antantei. E război împotriva Austriei. E, poate, război și împotriva Germaniei. Țărișoara noastră a devenit aliata Angliei mele iubite, a Franței, a Rusiei, a Italiei, Serbiei, Japoniei, a bieteii Belgii cea mică și eroică – și să număr oare și Muntenegrul? La nord îi avem împotrivă pe austrieci și, poate, și pe germani... iar la sud sunt bulgarii, deși mi s-a spus mereu că nu suntem îndeajuns de puternici încât să purtăm lupte pe două fronturi – ei, bine, vom vedea! Din toate părțile s-au făcut încercări de a ne mitui, de a ne cumpăra – de a ne atrage către cauza lor. Cred că s-au turnat peste noi râuri de bani, dar în adâncul inimilor, românii mei au avut o singură simpatie adevărată, Franța, și un singur ideal: Transilvania. Au existat, firește, și susținători ai Germaniei, în frunte cu bătrânul Carp, oameni rezonabili, ceea ce n-a făcut decât să-i îngreuneze situația lui Nando, dar nu pot izbândi în fața orientării adevărate către tabăra cealaltă.

... Simțeam că trebuie să-l las cât mai puțin singur pe Nando – nu putea exista decât o soluție, toate speranțele și dorințele lui nu-i puteau sta împotrivă. Am știut de la început ce avea să urmeze, mi-am dat seama că nu putea fi cruțat de sacrificiul acesta hidos: trebuia făcut. Cu toată afecțiunea am încercat cât am putut să-l ajut să înțeleagă, să facă față celei mai mari nenorociri a vieții lui: întoarcerea împotriva țării în care s-a născut, împotriva fraților și prietenilor lui, împotriva tuturor lucrurilor pe care le-a iubit și în care s-a încrezut, toată tinerețea lui, amintirile, simpatiile – a fost, într-adevăr, un sacrificiu enorm, dar l-a făcut fiindcă, mai presus de toate, e regele țării acesteia, fiindcă, mai presus de toate, e un bun român – iar în cele din urmă a fost convins și el că așa e cel mai bine. Ce lucruri se petrec pe lumea aceasta; ce sacrificii trebuie făcute, căci soarta e mai tare decât rațiunea, iar patriotismul e mai tare decât înclinațiile personale! Doar eu și încă o persoană știm prin ce a trecut. Zi după zi l-am văzut cum suferă, cum se chinuiește, cum se îndoie și cum speră – dar paharul trebuia golit, trebuia băută și ultima picătură; n-a fost cruțat de nimic, nici de amenințări, nici de rugi, nici de apelurile la onoarea lui de Hohenzollern, de ofițer german, la vechile tratate moștenite de la bătrânul lui unchi, la toate actele politice din trecut. Iar de partea cealaltă era privit ca dușman, cu bănuială – propria lui țară se îndoia de el, era numit trădător, laș. Era insultat în ziare, nu au avut nici o milă de el. Puțini au crezut ce le-am spus: că, atunci când va veni momentul, își va face sacrificiul, dar nu prea curând – numai în ultima clipă, pentru a amâna cât mai mult cu putință ororile războiului...¹⁷

¹⁷ Maria Regina României, 2014: 11-12.

Considerăm că exercițiile propuse mai sus pot fi ușor adaptate de fiecare profesor la participarea României la Marele Război. Așa s-ar putea *aplica* pe hartă evoluția teritorială a României pornind din 1913, urmărind-o pe tot parcursul derulării conflictului. De asemenea, s-ar putea *analiza* evoluția frontului românesc și să se *descrie* etapele participării la război, *comparând* categoriile sociale care au luptat activ în armata română și cea franceză sau două păreri despre un episod militar al anului 1916 reflectat în sursele următoare:

B8) „Turtucaia a avut două consecințe dezastruoase: una morală și alta materială. Cea morală: abia pornisem atât de bine, trecusem fără greutate Carpații, ne vedeam înaintând spre inima Ardealului, și iată-ne deodată bătuți la sud de bulgari și amenințați cu invazia lor în Dobrogea. Înfrângerea era așa de răsunătoare încât nu numai că anula toate netăgăduitele succese de la nord, dar ea arunca de la început un fel de val de discreditare asupra întregii noastre intrări în acțiune. Neajunsurile trebuia repede să le resimțim în armată, în populația civilă și în afară.”¹⁸

B9) „În România, căderea Turtucaiei a creat o panică generalizată în rândul populației care nu se mai gândea la speranțele pentru România Mare ci se temea pentru soarta României Mici. Dar cea mai importantă consecință a fost decizia autorităților române de a opri ofensiva în Transilvania și a abandona planul de campanie inițial, fapt care avea să ducă la o serie de înfrângeri și în cele din urmă la pierderea a două treimi din teritoriul național.”¹⁹

Derularea războiului ar putea fi *asociată* cu măsurile de modernizare care presupuneau rezolvarea problemelor sociale precum reforma agrară sau votul universal. Având în vedere complexitatea celor două situații propuse mai sus la *argumentați* – intrarea României în război în 1914 sau oportunitatea deciziei de intrare în război în 1916 alături de Antanta și polarizarea opiniilor în jurul lor din societatea românească, dezbaterea pe care o suscită se poate transforma ușor într-o oră de sine stătătoare.

Completarea chestionarului de autoevaluare de către elevi poate deveni o constantă a fiecărei ore.

C) Ora a treia - Impactul războiului asupra societății

Impactul războiului asupra societății în ansamblu suscită firesc analiza consecințelor în planuri diferite, complexitatea acestora putând fi sintetizată de către profesor în cadrul discuției cu elevii sub forma unui studiu de caz propus în următoarea sursă:

C1) „Tratatele din 1919-1920 confirmau noile raporturi de forțe din Europa și desemnau o nouă hartă politică a bătrânului continent care corespundea mai

¹⁸ Duca, 1981: 17.

¹⁹ Torrey, 2003: 396-397.

bine decât în trecut repartizării naționalităților și revendicărilor identitare ale popoarelor, dar nu aduceau nicio soluție la profunda zdruncinare a structurilor economice, sociale, politice, instituționale pe care războiul le provocase sau accelerase.

Sfârșitul Primului Război Mondial pecetluiește victoria aparentă a principiilor liberale. În realitate, pe plan politic ca și pe cel economic, conflictul s-a derulat cu prețul unor renunțări permanente la aceste idealuri. ... Susținătoare ale liberalismului economic, statele occidentale s-au văzut constrânse de război să reglementeze inițiativa privată, locurile de muncă, să supravegheze agricultura de care depinde aprovizionarea cu alimente, să subvenționeze industriile indispensabile apărării naționale și să preia conducerea efectivă a economiei.

Aceleași deturnări de la liberalism se produc și în plan politic. Partizani confirmați ai libertăților cetățenești și ai respectării drepturilor omului, conducătorii democrațiilor occidentale trebuie să accepte evidența faptului că libertatea absolută nu se prea împacă cu exigențele unui război total; exprimarea opiniilor pacifiste, considerate defetiste și asimilate cu trădarea face ca echipa de conducători să limiteze anumite libertăți cum ar fi dreptul la asociere sau libertatea presei.

Practic, războiul este câștigat de niște guverne care își proclamă atașamentul față de principiile liberale, dar care în realitate aplică un sistem de economie dirijată și o dictatură militară. Aceasta înseamnă recunoașterea incapacității democrațiilor parlamentare de a depăși perioadele de criză. Preocuparea pentru eficacitate va face ca în Europa să înflorească regimurile dictatoriale, în timp ce dificultățile momentului vor duce la eșuarea structurilor care ar fi trebuit să fie consolidate în 1919-1920.

Mai gravă este însă criticarea liberalismului de către doctrinele socialiste. ... Socialiștii își pun mari speranțe în conflictul care se declanșează în 1914 și în care mulți dintre ei văd o manifestare a <contradicțiilor interne ale capitalismului>. Dar ei estimează că revoluția va izbucni în țara cea mai industrializată din Europa continentală, adică în Germania. Ori, spre surpriza generală, procesul revoluționar începe la începutul anului 1917, în arhaicul Imperiu al țărilor.”²⁰

Varianta studiului de caz reprezintă calea tradițională, sigură și eficientă, obiectivă cu siguranță, preferată ca metodă de lucru de majoritatea profesorilor, ce oferă diverse modalități de sinteză dintre care aș opta prompt pentru metoda ciorchinelui, ușor de realizat pe tablă atunci când se lucrează cu toată clasa, dar și în echipe sau individual.

Dacă preferăm o perspectivă ce înclină spre subiectivism, putem alege două soluții: prima, provocatoare atât pentru profesor, cât și pentru elevi prin invitația la re/redescoperirea unor personaje de renume ale culturii române cu ajutorul unor fișe de personaj puse față-n față – Gala Galaction și Tudor Arghezi sau George Topârceanu

²⁰ Berstein, Milza, 1998, 5: 10, 11-12.

și Mihail Sadoveanu și lista poate continua cu Vasile Pârvan, Dimitre Onciul, Simion Mehedinți, Grigore Antipa, într-o asociere ce ține de preferințele profesorului, dar și de sonoritatea numelor în universul cunoștințelor școlare acumulate de elevi. Scopul acestei variante de lucru este conștientizarea de către elevi a relativității interpretărilor date evenimentelor istorice atât în timpul desfășurării lor, cât și după încheierea lor.

Cealaltă soluție subiectivă propune un exercițiu de reflecție prin intermediul metodei RAFT, care se potrivește mai bine claselor liceale sau cu ajutorul metodei pălăriilor gânditoare pentru clasele gimnaziale.

Pentru că elevii au deja cunoștințele necesare despre derularea evenimentului și au descoperit aspecte multiple citind surse diferite, profesorul le poate propune acum câteva surse literare cerându-le să identifice care sunt ipostazele individuale și colective din fiecare text în condițiile războiului, din ce medii sociale provin personajele și cine deține rolul central. În funcție de răspunsurile primite și de descoperirea personajului principal – omul prins în ghearele războiului, profesorul anunță tema: drama individului în condițiile unui conflict mondial.

În cazul aplicării metodei RAFT, elevii sunt întrebați cui s-ar putea adresa în scris în legătură cu acest subiect, alcătuindu-se pe baza răspunsurilor, o listă a persoanelor sau instituțiilor identificate și ce formă ar lua mesajele lor – scrisoare, adresă oficială, articol de ziar, discurs, prezentare.²¹

Elevii își aleg un rol, un auditoriu și forma sub care realizează scrierea pe tema dată, fiind antrenați în realizarea unei forme de prezentare care să aibă un conținut corespunzător temei abordate. Etapele jocului de rol prin utilizarea metodei de gândire critică RAFT constau în reactualizarea cunoștințelor privind experiențele trăite de oameni în timpul războiului prin intermediul surselor; asumarea uneia dintre ipostazele reliefate în surse; identificarea persoanelor sau instituțiilor care s-ar putea implica în rezolvarea situației propuse ca temă; alegerea auditoriului căruia dorește să i se adreseze; identificarea formei de prezentare potrivită temei și auditoriului ales; prezentarea rezultatului muncii individuale colegilor și reflecția asupra activității în ansamblu.

Tema poate fi dezbătută și cu ajutorul metodei pălăriilor gânditoare, care, ca tehnică interactivă de stimulare a creativității, are la bază interpretarea de roluri prin care copiii își exprimă liber gândirea, în acord cu semnificația culorii pălăriuțelor care definesc rolul²². Ea dezvoltă abordarea unei teme din perspective diferite, permite participanților să-și prezinte opinia despre subiect și să conștientizeze diversitatea modurilor de judecată asupra unei problematice²³.

Pălăria albă oferă o privire obiectivă asupra informațiilor și e purtată de moderator. Pălăria roșie dă frâu liber sentimentelor și imaginației, oferind o perspectivă emoțională asupra evenimentelor. Pălăria neagră exprimă gândirea negativă manifestată prin prudență, grijă, avertisment, judecată. Pălăria verde simbolizează

²¹ Steele et alii, 2000: 51.

²² Dumitru, 2000: 81.

²³ Dulamă, 2008.

gândirea creativă, laterală. Pălăria galbenă oferă o perspectivă pozitivă, constructivă asupra situației, oferă sugestii concrete, cere efort de gândire mare, dar nu se referă la crearea de idei noi. Pălăria albastră acționează ca dirijorul „orchestrei pălăriilor” și oferă posibilități de exercitare a controlului asupra propriilor procese de gândire și învățare ce converg către metacogniție.

Se formează grupuri de 6 copii, fiecăruia distribuindu-se pălăriuțele sub forma unor ecusoane colorate, care analizează câte o sursă după modelul – ce s-a întâmplat, de ce, ce surse are evenimentul prezentat, ce implicații?

Se prezintă situația care trebuie dezbătută de elevi, în cazul nostru „războiul a dus la prăbușirea valorilor”, ținând cont de cerința impusă de culoarea pălăriei. În cazul de față, pălăria albă preia în cadrul grupului de 6 elevi rolul profesorului din situația analizată prin metoda RAFT – identificarea ipostazelor individuale și colective din fiecare sursă în condițiile războiului, a mediilor sociale din care provin personajele și a personajului principal. Pălăria roșie identifică în surse aspectele ce exprimă subiectivitatea și emoțiile personajelor și formulează propriile păreri despre situațiile date. Pălăria neagră identifică în surse aspectele negative și constată care sunt valorile anulate de război. Pălăria galbenă identifică aspectele pozitive ce reies din surse și altele care pot fi determinate de situația dată. Pălăria verde propune căile de soluționare a situației în starea de război – ce ar putea face oamenii, ce ar trebui să facă autoritățile sau organizațiile internaționale? Pălăria albastră trage o concluzie asupra problemei dezbătute, în cazul nostru, rolul și popularitatea operelor literare din care au fost extrase fragmentele de text.

Sursele propuse sunt:

C2) „Răniți de război francezi și germani sunt aduși într-un spital de provincie pentru a fi îngrijiți: abatoarele de la Verdun furnizau din ce în ce mai mulți răniți. Nu se mai găseau destule piroane pentru atârnatul hălciilor de carne de martir. Pentru întâia oară, orașelul uitat primise și el o încărcătură. Și pentru întâia oară, cei trimiși erau germani!

Până la război, orașul nici nu avusese un spital îndeștător pentru locuitorii lui. Cei bolnavi de pe urma muncii sau lenei...erau adunați în localuri strâmte, murdare, dărăpănate, unde se adunau de veacuri infecția și murdăria. Nimănui nu-i păsa, nici bolnavilor, nici doctorilor. Se obișnuiseră. O dată cu progresul, adică cu războiul, începuseră să pomenească de lucruri noi (erau mai degrabă cuvinte): igienă, antisepsie. Făcând să sporească moartea, voiau să o facă salubră. Prin urmare, murdăria unui nou spital, un fost internat, fusese lustruită, mirosul de mucegai fusese amestecat cu fenol, clasele schimbate în săli de spital și tot stabilimentul înzestrat cu o cameră de baie – o raritate!

Și tocmai, <boșii> aveau să se folosească cel dintâi de luxul ăsta! În orașel se protesta cu indignare. Oamenii fuseseră greu încercați în ultimul timp. Luptele din ultimul timp îi decimaseră pe tinerii orașului. Aproape în toate familiile pătrunsese doliul. Amorțeala obișnuită fusese scuturată până la furie. Până și personalul spitalului era împărțit în două tabere. O parte hotărâse

să refuze a-i îngriji pe dușmani. Se trecea din mână în mână un protest. Sosirea convoiului o lua înaintea hotărârii. Nu aflară de el decât atunci când îl văzură. Vestea îi scoase pe toți oamenii din case”²⁴.

C3) „Convoiul jalnic al prizonierilor fu scos din gară. În câteva minute, drumul spre gară se umplu de lume, ca un canal după o ploaie mare. Cei care se adunaseră acolo erau de obicei niște făpturi de treabă, șterse, nepăsătoare, cam grosolane, lipsite de răutate. Dar, pe loc, li se aprinseră cele mai josnice instincte. Ivirea convoiului fu anunțată de departe prin urlate. Răniții se apropiau. Erau două căruțe cu resturi de oameni vii; pe tărgi – zdrențe omenesti, cu capul dat pe spate. Brațul unuia atârna, unghiile zgâriau praful drumului. În față, mergea un grup mic – cei răniți mai ușor, cu fața sau cu brațul bandajat. În rândul întâi se vedea silueta înaltă și slabă a unui ofițer. Escorta era neîndestulătoare. Mulțimea se năpusti spre ei, cu pumnii ridicați, femeile cu ghearele întinse. Se înfăptuia Uniunea Sfântă! Se puteau vedea, amestecați în mulțime, mici negustori și chiar, cu câțiva pași înapoi, doamne din înalta societate. Nenorociții care veneau în față se opriră pentru o clipă; cei din urmă se siliră să meargă înainte. Împinși, înaintară cu spaima întipărită pe față. Credeau că vor fi măcelăriți. Se azvârliră pietre în ei. Mulțimea începu să amenințe cu bastoanele, cu umbrelele. Se auzeau strigăte care îndemneau la omor, şuierături. Cel mai primejdut era ofițerul. Un pumn îl făcu să se clatine. O mână îi smulse casca și i-o aruncă, o femeie îl scuipă în obraz, urlând. Omul lovit se clătină”²⁵.

C4) „Annette se repezi. Stătuse în ultimele trei rânduri ale mulțimii. Privea înmărmurită. Nu prevăzuse nimic, nu hotărâse nimic. Nici nu avu vreme să deslușească ce se petrece într-nsa. Se repezi cu capul plecat, dându-i la o parte pe sălbaticii care-i astupau drumul și-și croi loc de trecere. Aflară cu toții cât prețuia puterea unci Riviere. Și glasul ei...Ajunse lângă ofițer și cu brațele întinse, întoarse spre mulțime, strigă:

– Lașilor! Francezi sunteți voi?

Cele două strigăte sunară ca două lovituri de bici. Iar Annette urmă dintr-o singură suflare:

– Oameni sunteți? Orice rănit e sfânt. Toți care suferă sunt frați.

Stăpâna mulțimea cu glasul și cu brațele. Violența privirii ei îi sfredelea pe rând, îi lovea pe fiecare în față. Se dădură la o parte mărând. Annette se aplecă să ridice casca ofițerului. Clipa aceasta fu de ajuns ca să nimicească influența ei asupra celor din jur. Își arătau șovăind furia, gata să sară asupra ei”²⁶.

²⁴ Roland, 1960: 113-114.

²⁵ Roland, 1960: 113-114.

²⁶ Roland, 1960: 113-114.

C5) „Tăcerea se prelungește. Vorbesc și trebuie să vorbesc. Îi vorbesc deci lui și-i spun:

– Camarade, n-am vrut să te omor. Dacă ai mai sări o dată aici, n-aș mai face-o, în cazul în care ai fi și tu înțelegător. Dar tu ai fost pentru mine în clipa aceea, nu un om, ci doar o idee, o combinație care a existat în creierul meu și a dezlănțuit hotărârea – iar eu, din pricina acestei combinații, mi-am împlântat pumnalul în tine. Abia acum văd că ești un om ca și mine. Atunci m-am gândit numai la grenadele, la baioneta și la armele tale – acum o văd pe soția ta, îți văd fața, văd asemănarea dintre ursitele noastre. Iartă-mă, camarade! Totdeauna ne dăm seama prea târziu. De ce nu ni se repetă mereu că voi cei de dincolo sunteți niște biete ființe la fel ca și noi, că mamele voastre tremură de teamă ca și ale noastre și că și vouă și nouă ne e la fel de frică de moarte, că ne așteaptă mizerie și aceeași suferință? Iartă-mă, camarade! Cum puteai să fii dușmanul meu? Dacă am arunca armele și uniformele acestea, ai putea să-mi fii frate, întocmai ca Albert și Kat. Ia douăzeci de ani din viața mea, camarade, și scoală-te; ia mai mulți, că tot nu știu ce să fac cu ei”²⁷.

C6) „Fiecare își face datoria cum crede, murmură Bologa drept răspuns lui Cervenco, așezându-se la masă față-n față cu Klapka, și apoi porunci soldatului: Adă-mi și mie ceva de mâncare!

Soldatul dispăru. Peste o clipă, Gross, puțin încrunțat, zise:

– *Nici o datorie din lume nu-mi poate impune să ucid pe un camarad...*

– Camarad?! Strigă deodată locotenentul Varga, revoltat, sărind în picioare. Trădătorii și dezertorii sunt camarazii dumitale?... Domnilor, vă întreceți cu glumele! Eu, în orice caz, nu mai pot asculta nepăsător asemenea... asemenea... vorbe compromițătoare pentru un militar care mai are în suflet un pic de iubire de țară.

– Nimeni nu osândește cu inima ușoară, zise Apostol gânditor, dar când vina e evidentă, ești silit. Căci mai presus de om, de interesele lui particulare, e statul!

– Nimic nu e mai presus de om! Se ridică atunci Gross grăbit, ca nu cumva să-i ia cineva vorba. Dimpotrivă, omul e mai presus de orice, mai presus chiar de întreg universul! Ce-ar fi pământul fără omul care să-l vadă, să-l iubească, să-l măsoare, să-l înconjoare?... Ca și pământul, universul numai prin om a devenit o realitate interesantă. Altfel ar fi o zbuciumare sterilă de niște energii oarbe, altfel, adică fără sufletul omului. Toți sorii universului nu pot avea altă menire decât să încălzească trupul omului care adăpostește grăuntele divin al inteligenței. Omul este centrul universului, fiindcă numai în om materia a ajuns la conștiința propriului său eu, a ajuns să se cunoască!... Omul e Dumnezeu!”²⁸

²⁷ Remarque, 1965: 214-215.

²⁸ Rebreanu, 2001: 32-33.

C7) „În timpul Primului Război Mondial am fost obligat să trăiesc evenimente la care nu participam. Nu mi-am slujit patria decât cu armele mele: pana, vioara și bagheta. Față de întinderea și grozăvia conflictului, armele acestea erau pașnice...Războiul însă a dus la prăbușirea valorilor, cât și a speranțelor mele: adio frumoase visuri! Cum însă trebuia să-mi asigur traiul, în 1918 am deschis iar cutia viorii și, îndată ce războiul a luat sfârșit, am pornit-o la drum, cutureierând din nou lumea zicându-mi: <Poate mai târziu...> Din nefericire, mai târziu a fost anul 1939...”²⁹

Concluzii

Departate de a acoperi în totalitate tema aleasă, propunerile metodice de mai sus conturează o perspectivă subiectivă, generatoare de sugestii, care pot fi luate în considerație în lucrul la clasă.

Demersul nostru s-a dorit a realiza o continuitate în preocuparea revistei *Studii și Articole de Istorie* de a oferi constant profesorilor repere didactice utile. Alegerea temei oferă, dincolo de derularea evenimentială complexă, posibilități de a explora complexitatea manifestărilor și acțiunilor umane care evidențiază înlănțuirea strânsă între cauze și urmări, între intenții și decizii, între idealuri și realitate. Toate aceste oportunități vin în sprijinul profesorului de istorie care, instrumentând surse și metode diverse, poate preda o „istorie dilematică, problematizată, deschisă spre reflecție”³⁰, care să-i stârnească elevului dorința de a înțelege, de a explora, de a deconstrui evenimentele pentru a afla miezul lucrurilor și a sesiza mesajul atât pentru ziua de azi, cât și pentru cea de mâine, de a-și fixa concepte pe care să le transforme în principii și chiar valori. Aplicate la clasă, aceste deziderate capătă concretețe și valabilitate, explică rolul nostru ca dascăli, justifică nevoia elevului de a înțelege utilitatea pentru viață a studiului istoric și întreține idelurile educaționale într-o societate aflată într-o permanentă și inerentă schimbare.

Referințe

- Adăscăliței, Felicia; Bercea, Marilena; Dumitrescu, Doru; Lazăr, Liviu; Manea, Mihai; Popescu, Mirela (2010) *Elemente de didactică a istoriei*, București: Nomina.
- Băluțoiu, Valentin; Copoeru, Lucia; Soare, Aurel Constantin; Stănescu, Ecaterina; Vitanos, Constantin (2006), *Istoria secolului al XX-lea și educația pentru cetățenie democratică*, București: Centrul Educația 2000+.
- Bernstein, Serge; Milza, Pierre (1998) *Istoria secolului XX*, vol.1-2, București: All.
- Bernstein, Serge; Milza, Pierre (1998) *Istoria Europei*, Iași: Institutul European, vol. 4, 1998, pp. 321-322, vol. 5, 1998, pp. 10-12.
- Boia, Lucian (2009) „Germanofili” *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București: Humanitas.
- Borovcka, V.P. (1978) *Atentate care urmau să schimbe lumea*, București: Politică.
- Brendon, Vyvyen (2003) *Primul Război Mondial*, București: All.

²⁹ Gavoty, 1982: 78-79.

³⁰ Băluțoiu et alii, 2006: 4.

- Crișan, Alexandru (2006) 'Cuvânt înainte' în Valentin Băluțoiu, Lucia Copoeru, Aurel Constantin Soare, Ecaterina Stănescu, Constantin Vitanos, *Istoria secolului al XX-lea și educația pentru cetățenie democratică*, București: Centrul Educația 2000+, pp. 4-6.
- Duca, I.G. (1981) *Amintiri politice* [online], vol. II, München, Jon Dumitru Verlag, p. 17 (accesat 08.01.2020. URL: https://www.wikiwand.com/ro/Participarea_Rom%C3%A2niei_la_Primul_R%C4%83zboi_Mondial#/).
- Dumitru, Ion Al. (2000) *Dezvoltarea gândirii critice și învățarea eficientă*, Timișoara: Editura de Vest.
- Dulamă, M.E. (2008) *Metodologii didactice activizante – teorie și practică*, Cluj-Napoca: Clusium.
- Gardner, Howard (2004) *Mintea disciplinată. Educația pe care o merită orice copil, dincolo de informații și de teste standardizate*, București: Sigma.
- Gavoty, Bernard (1982) *Amintirile lui George Enescu*, București: Muzicală.
- Lloyd, David, George (1938) *Memoirs*, Londra.
- Manea, Mihai; Palade, Eugen; Sasu, Nicoleta (2006) *Predarea istoriei și educația pentru cetățenie democratică: demersuri didactice inovative*, București: Educația 2000+.
- Maria Regina României (2014) *Jurnal de război 1916-1917*, București: Humanitas, vol. 1, 2014, pp. 11-12.
- Păcurari, Otilia; Târcă, Anca; Sarivan, Ligia (2003) *Strategii didactice inovative*, București: Centrul Educația 2000+.
- Programe școlare pentru clasa a X-a Ciclul inferior al liceului Istorie. Anexa nr.2 la ordinul ministrului educației și cercetării nr. 4598/31.08.2004, București, 2004. Accesibil online la <http://oldsite.edu.ro/index.php/articles/6237>.
- Rebreanu, Liviu (2001) *Pădurea spânzuraților*, București: 100+1 Gramar.
- Remarque, Eric Maria (1965) *Nimic nou pe frontul de vest*, București: Editura pentru literatură.
- Roland, Romain (1960) *Inima vrăjită*, București: Editura de stat pentru literatură și artă, vol. II, 1960, pp. 113-114.
- Salinger, John D. (2001) *De veghe în lanul de secară*, Iași: Polirom.
- Steele, Jeannie L.; Kurtis S, Meredith; Temple, Charles (1998) *Lectura și scrierea pentru dezvoltarea gândirii critice*, București: Centrul Educația 2000+, vol. II, 1998.
- Strandling, Robert (2002) *Să înțelegem istoria secolului XX*, București: Sigma.
- Torrey, Glenn E. (2003) 'The Battle of Turtucaia (Tutrakan) (2-6 September 1916): Romania's Grief, Bulgaria's Glory', *East European Quarterly*, [online], vol. 37, 2003, pp. 396-397 (accesat 08.01.2020. URL: https://www.wikiwand.com/ro/Participarea_Rom%C3%A2niei_la_Primul_R%C4%83zboi_Mondial#/).
- Cele mai bune lecții de civică. Culegere de proiecte didactice* (2010), București: Alcris. <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/craciunul-1914-in-transe> (accesat 04.01.2020). <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/baieti-la-razboi-postere-de-recrutare-din-primul-razboi-mondial> (accesat 05.01.2020). <https://materialedeistorie.wordpress.com/2017/12/24/armistitiul-de-craciun-din-primul-razboi-mondial/> (accesat 04.01.2020).